

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

ELEWACJE ZEWNĘTRZNE KOŚCIOŁA

P.W. MATKI BOSKIEJ SZKAPLERZNEJ NA GRAPCE W KAMESZNICY

opracowanie:

dr Magdalena Szymańska *Alb. 20*

Magdalena Szymańska Alb. 20

dr Magdalena Szymańska
konserwator dzieł sztuki

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie | nr dyplomu: 6588

KRAKÓW, PAŹDZIERNIK 2023

Spis treści

I IDENTYFIKACJA OBIEKTU	3
II PRZEDMIOT PRAC	3
III ZAGADNIENIA HISTORYCZNE	3
IV OPIS ARCHITEKTONICZNY OBIEKTU I TECHNOLOGIA WYKONANIA	4
V ZAGADNIENIA KONSERWATORSKIE	5
1. <i>STAN ZACHOWANIA ELEWACJI ZEWNĘTRZNYCH</i>	5
2. <i>WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE</i>	6
3. <i>PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH</i>	7
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	10

I Identyfikacja obiektu

Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej znajduje się na wzgórzu usytuowanym na skraju parku dworskiego należącego do zespołu dworskiego Potockich. Położona jest na terenie rzymskokatolickiej parafii pw. Najświętszego Imienia Maryi Panny w Kamesznicy, która należy do dekanatu milowskiego w diecezji bielsko-żywieckiej.

Adres: ul. Dworkowa, 34-383 Kamesznica.

Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków województwa śląskiego pod nr A-579/88 decyzją z dn. 22.09.1988 r.

II Przedmiot prac

Planowane prace konserwatorskie obejmą bryłę zewnętrzną kościoła w następującym zakresie:

- Elewacje zewnętrzne – wyprawy tynkarskie
- Kamienny cokół
- Detale architektoniczne, gzymsy, obramienia okienne
- Stolarka drzwiowa

III Zagadnienia historyczne ¹

Kamesznica została założona w XVII w. na miejscu wcześniejszego osiedla pasterskiego przez ówczesną właścicielkę Żywiecczyny – królową Konstancję. W 1720 r. po bezpotomnej śmierci wojewody wałaskiego Tomasza Jaska jego grunty w Kamesznicy przejął dwór żywiecki. Na polecenie ówczesnego „pana na Żywcu”, Franciszka Wielopolskiego, na ziemiach tych założono folwark, a zabudowania folwarczne wzniesiono u zbiegu Kamesznickiego Potoku i Bystrej. Gdy pod koniec XVIII w. zaczęła się rozpadać fortuna Wielopolskich, Kamesznica przeszła w 1800 r. w ręce Marcina Badeniego, działacza politycznego i społecznego w Królestwie Polskim, posła na Sejm Czteroletni, a następnie

¹ Opracowano na podstawie: <http://www.map4u.pl/pl/poi/3301526>

w 1831 r. stała się własnością hrabiów Marcellego i Teresy Potockich herbu Pilawa z Buczacza. Na miejscu dawnych budowli folwarcznych wzniesli oni w 1833 r. swoją letnią rezydencję, otoczoną pięknym parkiem krajobrazowym o powierzchni ok. 7,5 ha. W 1851 r. wybudowali zaś mały kościółek, poświęcony najpierw św. Teresie, a później Matce Boskiej Szkaplerznej. W 1846 r. Kamesznicę wraz z dworkiem i parkiem nabył od Teresy Potockiej Karol Ludwik Habsburg. Dworek stał się siedzibą arcyksiążęcego Zarządu Lasowego.

Kościółek pochodzi z 1851 r. i położony jest na terenie parku dworskiego Potockich. Został wybudowany w miejscu, gdzie, jak głosi legenda, w krzewie dzikiej róży hrabinie Teresie Potockiej ukazała się postać Matki Boskiej. Według innej legendy jest to wotum postawione przez hrabiego Potockiego, w miejscu, gdzie przypadkowym wystrzałem mógł ranić żonę. Podczas odpustów, przybywali i nadal przybywają do niej pielgrzymi z okolicznych wiosek, wierząc w cudowną moc Matki Boskiej Szkaplerznej, której stary obraz wisi w ołtarzu oraz w uzdrowicielską moc wody ze źródła. Woda ta uzdrowić miała wzrok hrabiego Marcellego Potockiego, któremu przemywano nią oczy kilka razy dziennie, a także wielu mieszkańcom okolicznych wiosek.

Pierwotnie kościółek nosił wezwanie św. Teresy (na część Teresy Potockiej), ale jeszcze sami Potoccy zmienili wezwanie, poświęcając kaplicę Matce Boskiej Szkaplerznej. Kaplica przeznaczona była do użytku prywatnego.

Niewielka świątynia została rozbudowana w latach 50. XX w. o dodatkowe pomieszczenie - zakrystię od północy, przy prezbiterium. W latach 70-tych XX w. w zachodniej części ściany południowej dodano dzwonnice z kruchtą w przyziemiu. Zmieniono też wieżbę dachową i pokrycie. Wnętrza zyskały w ostatnich latach nową dekorację malarską.

IV Opis architektoniczny obiektu i technologia wykonania

Niewielką XIX – wieczną kaplicę wzniesiono z cegły i kamienia. Budowla posadowiona jest na kamiennym cokole. Rozbudowano ją używając zapewne cegły. Kaplica pierwotnie założona była na planie prostokąta z półkoliście zakończonym prezbiterium – apsydą, nakryta dachem dwuspadowym, a w części prezbiterium stożkowym. Otwory okienne zakończone są ostrym łukiem,

obramione gzymsem. Prawdopodobnie na etapie rozbudowy zamurowano po jednym oknie z każdej strony dostawiając – od pn. zakrystię i od pd. dzwonnice z kruchtą. Ponad to, dwa okna w prezbiterium, podobnie jak występujące na przemian okna w ścianach nawy są zamurowane (po dwa okna z każdej strony).

V Zagadnienia konserwatorskie

1. Stan zachowania elewacji zewnętrznych

Ściany kaplicy są w złym stanie zachowania. Pokryte są licznymi nawarstwieniami tynków i cementowo-wapiennych zacierek, ostatnią warstwę stanowi cementowy tynk nakrapiany typu baranek. Jedną z warstw stanowi tynk cementowy zbrojony na siatce. Występują liczne odspojenia, kieszenie, nawisy, nierówności, szczególnie obecne w dolanej partii. Przyczyną zniszczeń jest nie tylko wadliwa technologia tynków, ale także zawilgocenie ścian. Blokowanie wątku kamiennego czy ceglanego niedyfuzyjną – cementową zaprawą, powoduje ich uszczelnienie. Zawilgocenie i odspojenia tynków występują po obwodzie kaplicy, dolne partie ścian i narożniki wewnętrzne objęte są zaawansowaną korozją biologiczną; ponad to występują liczne miejscowe naprawy cementowe i inne, a także zacieki, zaplamienia i wykwyty solne. Tynki pokrywa siatka cienkich splekań, rys skurczowych. Obramienia, gzymsy detal architektoniczny wykonane są także z zaprawy cementowo-wapiennej, występują niewielkie uszkodzenia i ubytki profili. Zamurowane okna stanowią tła dla współcześnie wykonanych malowideł – motywów herbów papieskich i monogramów maryjnych. Cokół kamienny kościoła przemalowany jest szarą farbą, która łuszczy się miejscowo wraz z warstwami kamienia. Piaskowiec, na skutek podciągania kapilarnego jest zawilgocony, zasolony. Kamień w wielu miejscach jest zmurszały i objęty korozją biologiczną. Cokół, murki i schody dzwonnicy objęte są korozją biologiczną i pokryte czarną patyną, występują cementowe naprawy spoinowania. Drzwi do kościoła i zakrystii są w złym stanie technicznym. Farba zabezpieczająca przetarta jest najbardziej w dolnej części i odsłania zszarzałe i wyjąłowione drewno. Występują rozszczelnienia połączeń stolarskich i niewielkie ubytki drewna.

2. Wnioski i założenia konserwatorskie

Podstawowym założeniem jest powstrzymanie postępujących procesów destrukcyjnych i poprawa stanu zachowania murów oraz przywrócenie zewnętrznej bryle kościoła pełnych walorów estetycznych. W związku z obecnością wtórnych tynków cementowych, bardzo złego stanu zachowania wszystkich pozostających na murze warstw technologicznych planowana jest kompleksowa wymiana tynków na wapienne. Po odkuciu starych zdegradowanych tynków, wykonane zostaną zabiegi takie jak: oczyszczanie wątku, odsalanie, dezynfekcja, wykonanie uzupełnień ubytków muru, nowych spoin i ewentualnych istniejących wapiennych wypraw tynkarskich. Konieczna jest także wymiana cementowo – wapiennych zacierek w obrębie gzymsów, obramień okiennych pozostających w złym stanie technicznym.

Zakłada się wykonanie na elewacji tynków wapiennych oraz pomalowanie powierzchni z zastosowaniem farb elewacyjnych o właściwościach hydrofobowych, wysokiej paro-przepuszczalności i wysokiej odporności na działanie czynników atmosferycznych: krzemianowych, żelazo – krzemianowych lub wapiennych. Proponuje się zastosowanie odcienia tzw. „starej bieli” (nr 9870 Keim).

Należy przeprowadzić pełną konserwację techniczną kamiennego cokołu. Po odczyszczeniu kamienia z łuszczących się nawarstwień farby, zabrudzeń oraz luźnych, odspojonych fragmentów należy wykonać zabiegi dezynfekcji preparatem biobójczym oraz zabiegi odsalające. Kamień wymaga także wzmocnienia strukturalnego preparatem krzemoorganicznym i uzupełnień powstałych licznych ubytków.

Proponuje się wykonać pełną konserwację techniczną drzwi (dzwonnica, zakrystia). Zaleca się wykonanie przeglądu izolacji przeciw-wilgotnościowej i sprawdzenie drożności odwodnienia.

3. Program prac konserwatorskich²

Konserwacja elewacji zewnętrznych

1. Odkucie z powierzchni elewacji wadliwych technologicznie, zawilgoconych, zasolonych i uszkodzonych korozją biologiczną nawarstwień tynkarskich cementowo-wapiennych zbrojonych siatką; usunięcie ewentualnych zdegradowanych spodnich warstw tynku; pozostawienie ewentualnych istniejących spodnich warstw wapiennych tynków pozostających w dobrym stanie technicznym.
2. Oczyszczenie odsłoniętych powierzchni ścian ceramicznych metodą strumieniowo-ścierną lub ręcznie.
3. Pogłębienie spoin elewacji ceramicznych na głębokość min 2 cm.
4. Powleczenie odsłoniętych powierzchni cegły środkiem środkiem bakterio-, grzybo-, glonobójczym (np. BFA f. Remmers)
5. Wzmocnienie strukturalne tynków i impregnacja zdeintegrowanej struktury cegieł preparatem krzemoorganicznym (np. KSE OH f. Remmers).
6. Uzupełnienie ewentualnych ubytków muru – cegłą i mniejszych – zaprawą wapienną.
7. Odtworzenie elementów detalu architektonicznego: gzymsów, obramień okiennych w technice wapiennej. Rekonstrukcja gzymsów metodą ciągnięcia.
8. Wykonanie tynków wapiennych z drobno mieloną cegłą i wapnem hydraulicznym; (dodatek mielonej cegły poprawi wytrzymałość i właściwości hydrauliczne tynku); przykładowa zaprawa: jedna część wapna, jedna część mielonej cegły, dwie części piasku.
9. Malowanie po upływie min. 10 dni – farbą o właściwościach hydrofobowych, wysokiej paro-przepuszczalności i wysokiej odporności na działanie czynników atmosferycznych: żolowo – krzemianową (np.:

² Nazwy własne przytoczone w niniejszym programie prac nie mają na celu naruszenia art. 29 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych, a służą jedynie sprecyzowaniu oczekiwań jakościowych i technologicznych zamawiającego. W każdym przypadku wykonawca może zastosować materiały, bądź rozwiązania równoważne.

Soldalit- Arte, f. Keim lub Restauro – lassur, f. Keim) lub krzemianową (Granital f. Keim) lub farbą wapienną (np. Romanit f. Keim).

Konserwacja kamiennego cokołu kościoła, cokołów, murków i schodów dzwonnicy

1. Usunięcie spoiny cementowej i wykruszających się uzupełnień
2. Oczyszczenie powierzchni kamienia metodą strumieniowo-ścierną (np. ROTEC f. Remmers – metoda strumieniowania rotacyjnego pozwalająca na precyzyjne regulowanie parametrów i możliwość bezpiecznego oczyszczania powierzchni, z użyciem odpowiednio dobranych ścierniw, w tym mączki szklanej Glaspudermehl).
3. Dezynfekcja kamienia. Powleczenie odsłoniętych powierzchni kamienia środkiem bakterio-, grzybo-, glonobójczym (np. BFA f. Remmers)
4. Wykonanie zabiegów odsalających w partiach cokołowych. Usunięcie zasoleń za pomocą bentonitu lub okładów z ligniny i wody destylowanej. Zneutralizowanie soli pozostałych w murach, w miejscach odsłoniętych do wiatku, poprzez nasycanie preparatem Aida Sulfatex flüssig f. Remmers.
5. Wzmocnienie strukturalne kamienia; impregnacja preparatem krzemooorganicznym (np. KSE OH f. Remmers).
6. Wykonanie uzupełnień ubytków kamienia przy użyciu masy ze sztucznego kamienia (mączka marmurowa, mączka z piaskowca, pigmenty sypkie ziemne, biały cement)
7. Wykonanie nowej spoiny w cokole renowacyjną zaprawą spoinową wapienno-cementową np. FM SAN f. Remmers, lub samodzielnie wykonaną spoiną wapienną.

Konserwacja stolarki drzwiowej

1. Demontaż skrzydeł drzwiowych
2. Oczyszczenie elementów drewnianych z wtórnych nawarstwień olejnych metodą mechaniczną (strumieniowo-ścierną) lub chemiczną

- z zastosowaniem preparatów do usuwania powłok malarskich (np. Remosol AM, AGE firmy Remmers).
3. Usunięcie wadliwych napraw, kitów, fleków i gwoździ.
 4. Dezynsekcja i profilaktyczne zabezpieczenie drewna np. Adolit *Holzwanrmfrei* Remmers – dezynfekcja i zabezpieczenie drewna przed: wodą, wilgocią, grzybami, owadami, pleśniami, sinizną wtórną; jest to wodny impregnat o spowolnionym działaniu i działaniu profilaktycznym;
 5. W razie konieczności: impregnacja miejscowa drewna roztworem Paraloidu B72 w acetonie i ksylenie lub gotowym środkiem do impregnacji drewna np. Holzschutz Grund f. Remmers
 6. Sklejanie pęknięć, wzmocnienie połączeń technicznych, naprawy stolarskie.
 7. Flekowanie ubytków drewnem tego samego gatunku.
 8. Wykonanie uzupełnień kitem trocinowym i żywicą epoksydową dwuskładnikową np. Akson lub Araldit Sv/hv36 lub szpachlę do drewna (np. f. Tikkurila).
 9. Malowanie drzwi profesjonalną lazurą do drewna np. HK-Lazur f. Remmers, w nawiązaniu do pierwotnej kolorystyki (ciemny brąz – drzwi i żaluzje, naturalny brąz lub powłoka bezbarwna – podbitka). Zastosowany środek winien chronić drewno przed wilgocią, promieniowaniem UV, czynnikami atmosferycznymi, pleśnią i glonami, działać hydrofobizująco, umożliwiać odparowywanie wilgoci, dawać odpowiedni efekt estetyczny.
 10. Przegląd sprawności zamków drzwiowych, ewentualne wymiana; regulacja zawiasów.
 11. Montaż zdemontowanych skrzydeł.
 12. Montaż odbojników drzwiowych w celu zabezpieczenia ścian.

dr Magdalena Szymańska
konserwator dzieł sztuki

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie | nr dyplomu: 6588

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot. nr 1 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, dzwonnica. Widoczny pokryty czarną patyną kamień i naprawy cementowe spoin.

Fot. nr 2 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, dzwonnica. Widoczny pokryty czarną patyną kamień i naprawy cementowe spoin.

Fot. nr 3 Fot. nr 4 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, strona wschodnia, prezbiterium. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania. Cokół kamienny przemalowany farbą, która złuszcza się, a kamień rozwarstwia i pudruje.

Fot. nr 5Fot. nr 6 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, strona południowa. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania. Cokół kamienny przemalowany farbą.

Fot. nr 7 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, zakrystia od strony południowej. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania – widoczne odspojenia, spękania, korozja biologiczna, przetarcia i złuszczenia do spodnich warstw przemalowań.

Fot. nr 8 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy, dzwonnica; cokół kamienny zabrudzony, pokryty patyną, objęty korozją biologiczną.

Fot. nr 9 Fot. nr 10 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania. Cokół kamienny dzwonnicy zabrudzony, z cementowymi uzupełnieniami spoin.

Fot. nr 11 Fot. nr 12 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania.

Fot. nr 13 Fot. nr 14 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania. Widoczne pęknięcia muru i kamieni cokołu.

Fot. nr 15 Fot. nr 16 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania. Widoczne rozwarstwienia zacierek i tynków cementowych.

Fot. nr 17 Fot. nr 18 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków spowodowany zawilgoceniem i wadliwą technologią wykonania; pęknięcia, rozwarstwienia zacierów i tynków cementowych, objawy korozji biologicznej.

Fot. nr 19 Fot. nr 20 Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Kamesznicy. Widoczny zły stan tynków i kamienia; pęknięcia, odspojenia, rozwarstwienia zacierek i tynków cementowych, objawy korozji biologicznej, przemalowanie farbą elewacyjną cokołu kamiennego, rozwarstwianie się i osypywanie piaskowca.